

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ

О.В. Паленичак

кандидат економічних наук

*Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН (м. Львів, Україна)
e-mail: lxan.ua@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6880-0029>*

З огляду на світові екологічні тренди у процесі функціонування вітчизняного екологічно орієнтованого підприємництва особливої актуальності набуває аналіз і удосконалення інституційно-економічного механізму, який дозволяє приймати стратегічно важливі рішення на різних рівнях управління. Розроблення і реалізація загальнодержавних і регіональних програм розвитку агропромислового комплексу, сільських територій повинні бути спрямовані на збереження довкілля, задоволення потреб споживачів у якісній і безпечній продукції, яка відповідає міжнародним стандартам якості. На шляху до вирішення цього питання принципово важливим є екологічне оцінювання інвестиційних проектів, формування інвестиційно-привабливих типів землекористування, впровадження формалізованих систем екологічного менеджменту, розвиток регіонального ринку сільськогосподарської продукції. Такий системний підхід є запорукою екологізації вітчизняного аграрного виробництва, стабілізації його фінансово-економічного стану, активізації підприємницької ініціативи в сільськогосподарських підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання.

Ключові слова: *аграрне землекористування, екологічне оцінювання, підприємство, органічна продукція, спеціалізація, екологічний менеджмент.*

ВСТУП

Враховання екологічної складової на всіх етапах функціонування аграрних підприємств вітчизняної економіки відіграє стратегічно важливе значення, оскільки сприяє раціональному використанню виробничо-ресурсного потенціалу, зменшенню негативного антропогенного впливу на довкілля, задоволенню потреб споживачів екологічно безпечної продукції. Проте сучасні тенденції розвитку аграрного виробництва в Україні характеризуються поширенням деградаційних процесів в агроєкосистемах, недотриманням технологічних вимог, низьким рівнем відповідальності за порушення природоохоронного законодавства. Водночас спостерігається тенденція до обізнаності споживачів щодо екологічності різних видів рослинницької і тваринницької продукції і зростаючого попиту на неї. У зв'язку з цим актуалізується проблема забезпечення екологічно орієнтованої підприємницької діяльності, яка передбачає закріплення в статуті організації в якості основної мети виконання робіт, послуг, спрямованих на збереження довкілля; виконання природоохоронних програм державного та регіонального значення; виробництво продукції та здійснення заходів, що враховують природоохоронні вимоги.

Функціонування і розвиток екологічно орієнтованого підприємництва в аграрній сфері потребує реалізації широкого комплексу інституційно-економічних рішень, які передбачають належний рівень еколого-економічного обґрунтування. Тому нині вітчизняні і зарубіжні вчені значну увагу зосередили на дослідженні проблеми забезпечення екологізації виробничої діяльності, яка в епоху антропоцену є надзвичайно актуальною, оскільки земля, як незамінний ресурс виробництва, виступає основним джерелом продовольчого забезпечення населення, а її невиснажливе, дбайливе використання — визначальною умовою сталого розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Зростаючі потреби у продуктивному та екологічно безпечному сільському господарстві призводять до необхідності нового бачення розвитку аграрного виробництва: його переходу від традиційного до екологічно орієнтованого, що вимагає відповідного багатоаспектного аналітичного оцінювання з урахуванням світових практик господарювання. Нині багато питань у сфері аграрної економіки залишаються невирішеними, зокрема щодо розроблення стра-

тегічних орієнтирів та механізмів екологізації сільського господарства. Комплексний характер проблеми функціонування й розвитку екологічно орієнтованого аграрного виробництва, який вимагає системного бачення взаємозалежних економічних, організаційних, соціальних, екологічних та правових взаємозв'язків, представлено у працях таких зарубіжних вчених, як: І. Гаффней, А.Іковіч, С. Улах.

Екологічні проблеми у вітчизняному сільськогосподарському виробництві, які можуть бути вирішені на основі інституційних і економічних механізмів, досліджували відомі вітчизняні вчені: О. Гуроров, Д. Добряк, Л. Ліпич, І. Лицур, А. Сава, Б. Сидорук, А. Сохнич, О. Ульяновченко, О. Фурдичко, О. Ходаківська, В. Чудовська, О. Шкуратов. Варто зазначити, що недостатня увага теоретико-прикладним аспектам забезпечення розвитку екологічно орієнтованого підприємництва в умовах реалій вітчизняної економіки та євроінтеграційних процесів актуалізує розгляд цього питання, зокрема, на регіональному рівні. З цією метою на прикладі Карпатського регіону України проаналізовані концептуальні напрями формування та ефективного розвитку екологічно орієнтованого підприємництва в контексті економічної євроінтеграції.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У процесі дослідження використано низку загальнонаукових та специфічних методів, серед яких потрібно виділити: аналіз (розчленування об'єкта дослідження на складові задля вивчення причинно-наслідкових взаємозв'язків), порівняння (співставлення за окремими характеристиками певних висновків дослідження), екстраполяції (прогнозування індикативних показників потенційних обсягів виробничих ресурсів у Карпатському регіоні України), узагальнення та систематизацію (обґрунтування систематизованих висновків із проведеного дослідження). Інформаційну базу дослідження склали закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Вітчизняний і зарубіжний досвід свідчить, що підвищення ефективності аграрного господарювання вимагає комплексного еколого-економічного підходу, оскільки результативні показники варті уваги лише за умови поліпшення стану агроєкосистем і забезпечення ви-

робництва сільськогосподарської продукції, яка відповідає міжнародним стандартам. У цьому контексті функціонування екологічно орієнтованого підприємництва в аграрному секторі відіграє стратегічно важливу роль.

Зараз в Україні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, що закріплює стратегічну основу державної аграрної політики. Існуюча система вимог, що пред'являються до раціонального природокористування і охорони навколишнього середовища, не відображає комплексний соціально-економічний і екологічний підхід. Сучасна аграрна політика держави повинна враховувати принцип сталого розвитку і в процесі реалізації ґрунтуватися на єдиному підході до забезпечення раціонального природокористування і охорони навколишнього середовища в сільському господарстві [1].

Потрібно зазначити, що в пореформений період державне регулювання охорони земель при здійсненні господарської діяльності на землях сільськогосподарського призначення ґрунтувалося на відповідних нормативно-правових документах, у яких значна увага приділялася організаційно-економічним аспектам збереження і відновлення земельно-ресурсного потенціалу. Зокрема, багато напрямів щодо вирішення природоохоронних проблем розглянуто в Земельному кодексі України, який встановлює систему землеохоронних заходів, що охоплюють національну комплексну систему спостережень; розроблення національних і регіональних програм використання і охорони земель, документацію геодезичних робіт в області охорони земель; створення екологічної мережі; створення планів управління з природними, сільськогосподарськими, екологічними та іншими цілями; економічне стимулювання з метою підвищення родючості ґрунтів; стандартизацію і оцінювання.

Водночас в умовах вітчизняних реалій цілком обґрунтовано зазначається, що "поступове ослаблення державного регулювання та контролю у сфері природокористування і охорони довкілля призводить до втрати зворотних зв'язків у системі екологічного управління, де більшість суб'єктів природогосподарювання не досягли достатнього рівня самоконтролю і де організаційно-економічні інструменти стимулювання екологічно безпечної господарської діяльності не мають цільового характеру, що ставить під сумнів перспективу забезпечення екологічної безпеки в цілому" [2].

Внаслідок недостатнього фінансування природоохоронних заходів, недотримання технологічних вимог у процесі сільськогосподарського виробництва в Україні функціонує значна кількість аграрних підприємств із високим

ступенем екологічного ризику. Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 182 “Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів Державною екологічною інспекцією” передбачено віднесення суб’єкта господарювання до високого, середнього або незначного ступеня ризику, що здійснюється з урахуванням суми балів, нарахованих за критеріями, що дозволяють оцінити ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Як показує практичний досвід, внаслідок відсутності належного інформаційного забезпечення у вітчизняній практиці сільськогосподарського землекористування, орендодавці земельних ділянок, місцеве населення не мають будь-якого впливу на екологічні рішення господарюючих суб’єктів, які функціонують у межах об’єднаних територіальних громад. За результатами соціологічного дослідження, проведено науковцями у 2020 році, виявлено, що “громадяни України традиційно покладають відповідальність за екологічну ситуацію на владу. Зокрема, більшість із них (63,7%) вважають, що розв’язанням конкретних екологічних про-

блем у регіонах передусім має займатися саме місцева влада” [3].

Узгодженості інтересів суб’єктів організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі вдасться досягти при умові концентрації управлінських заходів щодо реалізації стратегічних пріоритетів екологічної політики на основі формування екологічної свідомості населення, інноваційного забезпечення аграрного виробництва, розроблення відповідної законодавчої та нормативно-правової бази. Оскільки вибір напрямів використання підприємницької діяльності у виробничій, екологічній сферах залежить від важелів державного регулювання і чутливості клієнтів до екологічних проблем, організаційно-економічні засади розвитку екологічно орієнтованого підприємництва ґрунтуються на необхідності дотримання природоохоронного законодавства і врахування інтересів аграрних товаровиробників та споживачів. Концептуальна схема формування і розвитку екологічно орієнтованого підприємництва в аграрному секторі представлена на рис. 1.

Ефективна система використання природно-ресурсного потенціалу в аграрному секторі передбачає комплексний еколого-економічний підхід. Недооцінювання екологічних вимог негативно впливає на агрохімічний стан ґрунтового покриття, якість сільськогосподарської продукції. На загальнодержавному рівні розгляд питання економічного стимулювання заходів щодо охорони земель сільськогосподарського

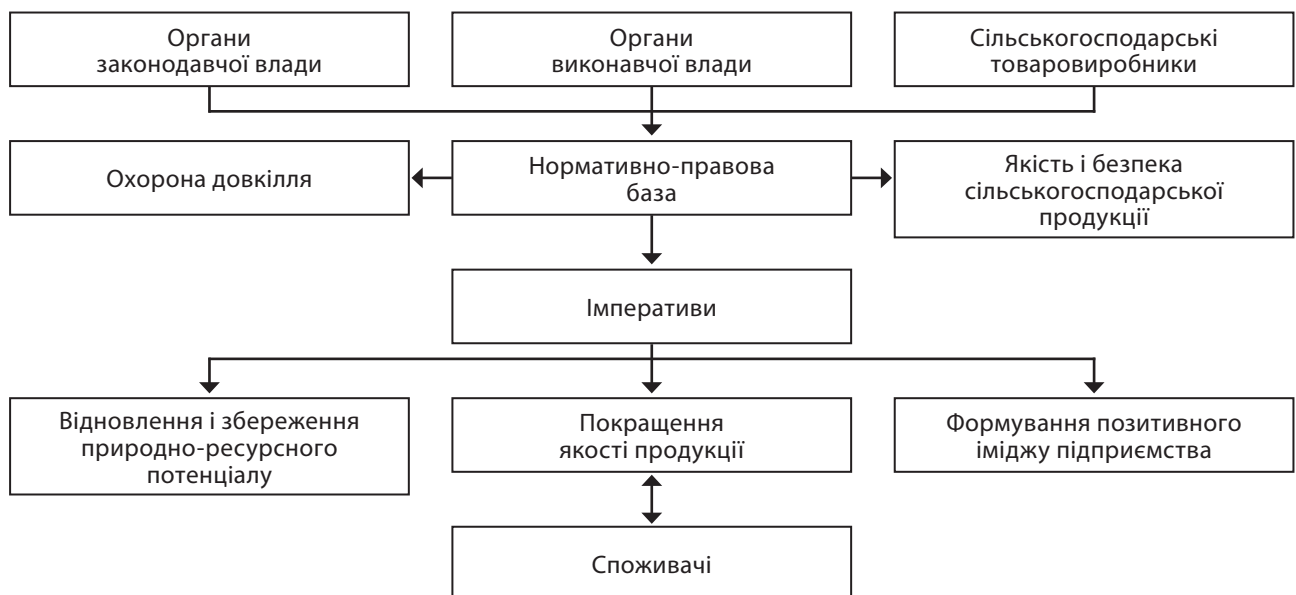

Рис. 1. Концептуальна схема формування і розвитку екологічно орієнтованого підприємництва в аграрному секторі

Джерело: сформовано автором.

призначення акцентує увагу науковців, практиків, представників органів державної влади щодо вибору критеріїв і методичних підходів до оцінювання компенсаційних витрат у разі погіршення або покращення стану ґрунтового покриву в умовах інтенсифікації виробничої діяльності в аграрному секторі вітчизняної економіки. Нормативною базою для економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель є: Закон України “Про охорону земель”, Земельний кодекс України; Податковий кодекс України; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р “Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель”.

Тематична стратегія ЄС щодо захисту ґрунтів Європейської комісії визначила вісім основних загроз деградації ґрунтів, які впливають на ґрунти: ерозія, зниження вмісту органічної речовини, ущільнення, засолення, зсуви, забруднення, ущільнення (і/або урбанізація) та зниження біологічного різноманіття. Ці деградаційні процеси мають взаємозалежний вплив на навколишнє середовище і продуктивність виробничих ресурсів. У цьому контексті наголошується, що “продуктивності земель відводиться важлива роль у сталому розвитку, але вища продуктивність також супроводжується “побічними ефектами”, що завдають шкоди доквіллію переважно в результаті інтенсивного землекористування, виснаження біорізноманіття, високої спеціалізації, високих доз засобів захисту рослин і добрив [4].

Важливо підкреслити практичне відтворення щодо забезпечення умови для екологічно безпечного та сталого використання земель сільськогосподарського призначення, створення сприятливого економічного середовища для екосистемних сільськогосподарських організацій. Гармонізація економічних інтересів сільськогосподарства і бізнес-структури з еколого-економічними інтересами держави та регіонів вимагає розробки не тільки адміністративно-регуляторних механізмів, але також створення ефективних систем стимулювання та заохочення [5].

Відомі способи визначення розміру відшкодування збитків унаслідок погіршення якісного стану ґрунтів у процесі сільськогосподарського землекористування [6–8]. Заслугує на увагу запропонований методичний підхід до експертного оцінювання економічного збитку від деградації ґрунтів [9]. Ключовим критерієм цієї втрати є зменшення доходів сільськогосподарських підприємств, що зумовлені недоотриманням урожаю внаслідок деградації ґрунтів. Однак аналітичний розгляд цього методично-

го підходу викликає застереження, оскільки, приміром, хімічне забруднення ґрунтів, яке супроводжується непропорційним внесенням мінеральних добрив, навпаки, може істотно вплинути на зростання урожайності сільськогосподарських культур.

Законодавчим і державним органам влади у вирішенні питання збалансованого розвитку агроєкосистем належить визначальна роль. В Україні дані щодо моніторингу земельних ресурсів концентруються в Міністерстві аграрної політики, проте відкритого доступу до них немає. Достовірну й об'єктивну інформацію щодо стану ґрунтів у сільськогосподарських підприємствах можна отримати в регіональних центрах “Облдержродючість”. Проте у вітчизняній практиці господарювання поки що не набуло широкого поширення здійснення агрохімічного обстеження земель сільськогосподарського призначення згідно із запитом зацікавлених сторін. З метою об'єктивного оцінювання втрат від деградаційних процесів, що прискореними темпами розвиваються на сільськогосподарських угіддях, стратегічно важливого значення набуває удосконалення нормативно-правового забезпечення щодо обґрунтування сукупного екологічного і економічного збитку, спричиненого деградацією ґрунтового покриву. Нині низька кадастрова оцінка земель стримує потенційних інвесторів та обмежує також організаційно-економічні можливості товаровиробників у процесі господарської діяльності.

З метою підвищення інвестиційної привабливості екологобезпечного землекористування необхідно дотримуватися норм і законів цього сегменту економіки з урахування вимог Європейського Союзу. Оскільки виробництво високоякісної аграрної продукції має відповідати міжнародним стандартам, то важливим у цьому плані є Рішення Європейського парламенту і Ради Європи № 1600/2002/ЄС щодо шостої програми дій європейського співтовариства у сфері навколишнього природного середовища, спрямованої на охорону природних ресурсів та сприяння сталому використанню ґрунтів. Порівняльний аналіз відповідності виконання цих робіт в Україні засвідчив, що існуюча національна система моніторингу якості ґрунтів, поширення деградаційних процесів та забруднення може бути легко адаптована до основних положень проєкту Директиви. Гармонізація вітчизняного і європейського законодавства щодо моніторингу якості ґрунтів є надзвичайно важливою з огляду на те, що в економічно розвинутих країнах світу екологічне оцінювання стало невід'ємною частиною всіх етапів інвестиційних проєктів та контролю за їх реалізацією. Належний рівень інституційно-правового забез-

печення дає можливість передбачити екологічні наслідки та ризики, забезпечити облік усіх витрат і зобов'язань у розрахунках економічної ефективності із зазначенням тих із них, які сприяють вирішенню екологічних проблем, підтвердити екологічну ефективність реалізації інвестиційних проєктів, що виражається в поліпшенні стану довкілля.

Обґрунтування та реалізація проєктів землеустрою, використання новітніх ресурсозберігаючих технологій створюють необхідні передумови для переходу до еколого-економічного оцінювання інвестиційних проєктів у процесі здійснення сільськогосподарського землекористування. В економічно розвинених країнах світу екологічне оцінювання стало невід'ємною складовою інвестиційних проєктів, оскільки дозволяє передбачити екологічні наслідки та ризики. Доступ до фондів ЄС дозволив накопичити значні ресурси для фінансування інвестиційної та екологічної діяльності в деяких країнах. Спочатку критерії надання фінансової допомоги були дуже слабкими, але з часом усе більше уваги приділялося відбору інвестиційних проєктів, які відповідають як економічним, так і екологічним критеріям [10].

За статистичним підходом екологічна безпека землекористування передусім — це стан захищеності земель від наслідків господарювання, інтенсифікованих потребами економічного зростання в процесі виробництва продукції необхідної кількості та задовільної якості [11]. В Україні порівняно з країнами Європейського Союзу важливим негативним фактором є передусім надмірна розораність сільськогосподарських угідь, тому в умовах формування інвестиційно-привабливих типів землекористування принципово важливе значення належить коефіцієнту екологічної стабільності.

Інвестиційну привабливість земель сільськогосподарського призначення пропонуємо оцінювати з урахуванням коефіцієнту екологічної стабільності:

$$Go(e) = \sum_{i=1}^n (P_i \times Ga_{gr_i}) \times K_{e.c.},$$

де: $Go(e)$ — грошова оцінка орних земель з урахуванням коефіцієнта екологічної стабільності; P_i — площа агровиробничої групи ґрунтів; Ga_{gr_i} — грошова оцінка агровиробничої групи ґрунтів; $K_{e.c.}$ — коефіцієнт екологічної стабільності [12].

Таким чином, формування інвестиційно-привабливих типів аграрного землекористування повинно передбачати оптимальне співвідношення ріллі й екологостабілізуючих угідь шляхом вилучення на тимчасову або постійну

консервацію земель сільськогосподарського призначення, які є непридатними для інтенсивного використання. В умовах трансформації земельних відносин такий організаційно-економічний підхід дасть змогу виокремити певні групи земельнооцінювальних районів за рівнем їх інвестиційної привабливості з урахуванням фактора екологічної стабільності і забезпечить оптимізацію витрат у виробничому процесі.

Загалом екологічне оцінювання інвестиційних проєктів аграрних підприємств є важливою передумовою впровадження системи екологічного менеджменту, що, в свою чергу, відкриває можливості для екологічної сертифікації та маркування. Стандарт ISO 14001 є міжнародно прийнятим стандартом із вимогами до системи екологічного менеджменту, що використовується для розроблення екологічної політики на рівні підприємства. За допомогою системи екологічного менеджменту відповідно до ISO 14001 екологічний ризик управління можна контролювати і по можливості зменшувати. Сертифікація ISO 14001, як правило, не є обов'язковою, але впроваджуючи таку систему екологічного менеджменту, підприємство заявляє, що відповідально ставиться до навколишнього середовища та прагне пом'якшити негативні наслідки виробничої діяльності. Таким чином, наявність відповідного сертифіката є візитною карткою для участі в тендерах, а також міжнародної співпраці.

В Україні система екологічної сертифікації та маркування почала розвиватися з 2003 року згідно з вимогами ДСТУ ISO 14024 як незалежна й добровільна система. Її розвиток мав на меті сприяти формуванню ринку продукції з поліпшеними екологічними характеристиками за встановленими критеріями оцінки. Забезпечення функціонування системи передбачає: розроблення, узгодження, прийняття та періодичний перегляд екологічних критеріїв оцінювання життєвого циклу (стандартів), що дозволяють оцінити поліпшені екологічні та функціональні характеристики об'єктів стандартизації; оцінювання відповідності об'єкта сертифікації вимогам екологічних критеріїв (сертифікація); здійснення нагляду за сертифікованими товарами, послугами чи об'єктами нерухомості (відповідність вимогам екологічних критеріїв та правилам застосування екологічного маркування); забезпечення міжнародного визнання результатів оцінювання [13]. Для України, з огляду на євроінтеграційні процеси в аграрному секторі, стратегічно важливого значення набуває розгляд і впровадження міжнародних стандартів серії ISO 14001 й EMAS, які набули найбільшого поширення в Європейському Союзі.

Нині в Україні існуючий попит на якісну і безпечну продукцію стримується низькою купівельною спроможністю населення, тому важливо виділити певні фактори, які все ж таки можуть бути регламентовані і, відповідно, стимулювати екологічно орієнтовану діяльність в аграрному бізнесі. Так, до основних негативних факторів, які фактично стримують попит, зокрема, на органічну продукцію, належать: ціна, яка завищена у 2-3 рази; необізнаність окремих соціально-економічних груп населення щодо споживчих переваг цієї продукції; відсутність спеціальних відділів у торговельних продуктових закладах.

На підставі даних соціологічного дослідження, яке були проведено українськими науковцями, виявлено, що “54% співвітчизників готові переплачувати за екологічно чистий продукт. Проте вони не збираються платити більше 20%. Тільки 13,5% респондентів відмовляються від органіки, тому що мають свої сади і городи” [14].

Проведені розрахунки з урахуванням виробничо-ресурсного потенціалу Карпатського регіону показують, що існує значний резерв щодо задоволення потреб споживачів середнього класу на окремі види органічної продукції (табл. 1).

Ринкова ціна на агропродовольчу продукцію повинна враховувати суспільно необхідну вартість виробництва і відповідати нормативному рівню її екологічної якості. Однак для певної категорії споживачів важливо також знати місце її виробництва, що підкреслює особливості продукту, вирощеного у специфічних еколого-геологічних умовах, а також виготовленого за традиційною рецептурою. Особлива роль регіональних продуктів, які здатні сприяти покращенню стану доходів сімейних ферм і розвитку сільської місцевості, досить широко

обґрунтовується у працях польських науковців. Автори наукового дослідження наголошують, що “ці продукти охоче купують споживачі, а тенденція до їх купівлі додатково посилюється, якщо такі продукти використовують відповідний логотип або сертифікат із зазначенням місця походження і способу виробництва. Незважаючи на більш високу ціну, такі товари купують частіше, ніж товари тієї ж категорії, але без логотипу. Часто додатковою перевагою, що впливає на виробництво регіональної продукції, є бажання покупця відвідати виробничий майданчик товару. Це, в свою чергу, впливає на розвиток агротуризму, який також є додатковим джерелом доходу фермерських господарств” [15].

Враховуючи актуальність виробництва вітчизняної аграрної продукції із географічним зазначенням, яка користується попитом у певної категорії споживачів, цікавим також є дослідження, у якому наводяться такі дані анкетного опитування польських споживачів: “85,6% респондентів купують місцеві молочні продукти; 91,4% — вказали на їх наявність у роздрібній торгівлі; при цьому 7,5% респондентів зіткнулися зі значним обмеженням доступу до цієї продукції, а 33,7% — вказали на частий дефіцит в асортименті” [16]. Отже, реалізація концепції місцевої їжі є економічною, соціально та екологічно корисною, оскільки забезпечує сталий розвиток сільських територій: слугує передумовою збереження агроecosystem і сприяє розвитку малих підприємств.

Щодо Карпатського регіону України, то основними організаційно-економічними передумовами становлення і розвитку екологічно орієнтованої підприємницької діяльності є: висока ємність продовольчого ринку завдяки функціонуванню і розвитку потужного туристично-рекреаційного потенціалу; наяв-

Таблиця 1

Фактичні і потенційні потреби споживачів (середній клас) та індикативні показники необхідних обсягів ресурсів у Карпатському регіоні України

Вид продукції	Потреби споживачів, кг		Індикативні показники необхідних обсягів ресурсів			
			сировини, кг		сільськогосподарських угідь, га	
	фактично	на перспективу	фактично	на перспективу	фактично	на перспективу
Хліб і хлібопродукти	5992633	8389686	60782420404	12156484	164277	229988
М'ясо і м'ясопродукти	474664	6645296	4746640	6645296	542115	758061
Молоко і молокопродукти	22546540	31565156	22546540	31565156	328554	459976

Джерело: розраховано автором.

ність специфічних еколого-геологічних особливостей для формування регіонального бренду на основі виробництва якісної і безпечної продукції із географічним зазначенням; переважаюча частка фермерських господарств (76,7%) у загальній кількості сільськогосподарських підприємств як потенційних adeptів екологічного способу господарювання.

У контексті євроінтеграційних процесів у цьому регіоні з метою забезпечення екологічно орієнтованого розвитку аграрного виробництва особливою актуальністю набуває розроблення і реалізація комплексних програм розвитку агропромислового комплексу, які враховують регіональну специфіку й передбачають надання диференційованих економічних преференцій сільськогосподарським товаровиробникам з урахуванням їх виробничо-ресурсного потенціалу.

Зважаючи на світові екологічні тренди, які, безперечно, визначатимуть умови, принципи господарювання, зростає роль державного регулювання на шляху до поступового переходу від традиційного виробництва до екологічно орієнтованого, що враховує необхідність мінімізації негативного антропогенного впливу на довкілля, задоволення потреб споживачів у продукції з покращеними екологічними властивостями.

ВИСНОВКИ

Інтеграція аграрних підприємств України в європейське економічне співтовариство вимагає гармонізації нормативно-правового законодавства шляхом аналізу законодавчих актів, інституційних умов господарювання, що враховують екологічну складову виробничої діяльності. З метою збалансованого розвитку аграрного виробництва, задоволення потреб споживачів у якісній і безпечній продукції принципово важливого значення набуває розроблення загальнодержавних і регіональних програм агропромислового розвитку, у яких на основі нормативно-правових вимог та інституційного забезпечення доцільно обґрунтувати етапи формування екологічно орієнтованого підприємництва з урахуванням необхідності екологічного оцінювання інвестиційних проєктів; впровадження формалізованих систем екологічного менеджменту; економічного стимулювання власників землі і землекористувачів за збереження і відновлення родючості ґрунтів; обґрунтування фактичних і потенційних потреб у виробництві різних видів органічної продукції; встановлення і регулювання цін на органічну продукцію рослинного і тваринного походження, формування регіонального бренду на основі виробництва продукції із географічним зазначенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шкуратов О.І. Стратегічні імперативи забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі України. *Ефективна економіка*. 2015. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5129> (дата звернення 15.06.2022 р.)
2. Шкуратов О.І. Удосконалення інструментарію організаційно-економічного забезпечення екологічної безпеки в аграрній сфері. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 4 (68). С. 171–175.
3. Екологічні тренди в Україні: погляд громадян. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17805.pdf> (дата звернення 10.06.2022 р.)
4. Bezat-Jarzębowska A., Rembisz W. Produktywność czynnika ziemia a jego zasób. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*. 2016. Tom 16 (XXXI), zeszyt 2. S. 9–18.
5. Mishenin Y. Organizational and economic mechanisms for environmentally safe agricultural land use. *Socio-Economic Challenges: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Sumy*. 2020. November 3–4. P. 385–389.
6. Цвей Я.П. Родючість ґрунтів і продуктивність сівозмін: монографія. К.: ЦП “Компринт”. 2014. С. 95–97.
7. Федоров М. М. та ін. Методичні рекомендації щодо економічного стимулювання власників землі та землекористувачів за раціональне використання і охорону земель. Київ: ННЦ “ІАЕ”, 2010. 36 с.
8. Паленичак О. В. Економічний механізм стимулювання раціонального сільськогосподарського землекористування. *Збалансоване природокористування*. 2013. № 1. С. 69–72.
9. Kucher A. V., Kucher L. Yu. Expert assessment of economic losses caused by soil degradation at agricultural enterprises. *Actual Problems of Economics*. 2020. № 8. P. 165–169.
10. Lewandowska A., Kurczewski P., Kulczycka J., Joachimiak K., Matuszak-Flejszman A., Baumann H., Ciroth A. LCA as an element in environmental management systems — comparison of conditions in selected organisations in Poland, Sweden and Germany. *Int J Life Cycle Assess*. 2013. 18 (2). P. 472–480.
11. Купінець Л., Жавнерчик О. Екологічна безпека аграрного землекористування: теорія і механізми забезпечення. Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. 2016. 316 с.
12. Паленичак О., Тимчишин О. Формування пріоритетних напрямів інвестиційного забезпечення екологобезпечного землекористування. Методичні рекомендації. Оброшине, 2015. 28 с.
13. Берзіна С. В., Капотя Д. Ю., Бузан Г. С. Екологічна сертифікація та маркування. Методичний до-

- відник. К.: Вид-во Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 114 с.
14. Dergachova V., Smerichevskyi S., Kniazieva T. and Smerichevska S. Tools for formation and development of the environmentally friendly food products market: regional aspect in Ukraine. *Environmental Economics*. 2020. Vol. 1. Issue 1. P. 96–109. URL: <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/environmental-economics/issue-345/tools-for-formation-and-development-of-the-environmentally-friendly-food-products-market-regional-aspect-in-ukraine>. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/ee.11\(1\).2020.09](http://dx.doi.org/10.21511/ee.11(1).2020.09) (дата звернення: 20.06.2022 р.).
 15. Chlebicka A. Ekonomiczne mechanizmy wspierania i ochrony rolnictwa rodzinnego w Polsce i w innych państwach Unii Europejskiej. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA. Warszawa, 2015. 310 p.
 16. Kusz B., Kilar J. Consumers' preferences for places to purchase local dairy products. *Agrolife scientific journal*. 2020.Vol. 9. P. 198–204.

**CURRENT ISSUES OF THE IMPLEMENTATION
OF THE INSTITUTIONAL AND ECONOMIC MECHANISM
IN THE DEVELOPMENT PROCESS OF ENVIRONMENTALLY ORIENTED
ENTREPRENEURSHIP IN THE AGRICULTURAL SPHERE**

Palenychak O.

Candidate of Economic Sciences

Institute of Agriculture of the Carpathian Region of NAAS (Lviv, Ukraine)

e-mail: lxan.ua@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6880-0029>

In view of the global environmental trends, in the process of functioning of the domestic ecologically oriented entrepreneurship, the analysis and improvement of the relevant regulatory and legal tools, which allows to make strategically important decisions at different levels of management, becomes particularly relevant. The development and implementation of national and regional programs for the development of the agro-industrial complex and rural areas should be aimed at preserving the environment, meeting the needs of consumers for high-quality and safe products that meet international quality standards. Environmental assessment of investment projects, formation of investment-attractive types of land use, implementation of formalized environmental management systems are fundamentally important on the way to solving this issue. Such a systematic approach is the key to the development of greening of agrarian entrepreneurship and integration into the global economy. The purpose of this article is: improvement of the institutional and economic mechanism of ecologically oriented entrepreneurship in the agrarian sphere of the region in the conditions of European integration by developing directions for the harmonization of normative and legal legislation in this sphere. In order to ensure the set goal, the following tasks were solved within the scope of this study: the specifics of legal support for the development of ecologically oriented entrepreneurship in the conditions of the realities of the domestic economy and European integration processes were clarified; on the example of the Carpathian region of Ukraine, the conceptual directions of the formation and effective development of ecologically oriented entrepreneurship in the context of economic European integration are analyzed; directions for the harmonization of regulatory legislation in this area have been developed and substantiated.

Keywords: agricultural land use, environmental assessment, entrepreneurship, organic products, specialization, environmental management, region

REFERENCES

1. Shkuratov, O.I. (2015). Stratehichni imperatyvy zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky v ahrarnomu sektori Ukrainy [Strategic imperatives of ensuring environmental safety in the agricultural sector of Ukraine]. *Efektyvna ekonomika — Efficient economy*, 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5129> [in Ukrainian].
2. Shkuratov, O.I. (2016). Udoskonalennia instrumentarii orhanizatsiino-ekonomichnoho zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky v ahrarnii sferi [Improvement of the toolset for organizational and economic provision of environmental safety in the agricultural sector]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Serii: Ekonomika i menedzhment — Bulletin of the Sumy National Agrarian University. Series: Economics and management*, 4, 175–178 [in Ukrainian].
3. Ekolohichni trendy v Ukraini: pohliad hromadian [Environmental trends in Ukraine: citizens' view]. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17805.pdf> [in Ukrainian].
4. Bezat-Jarzębowska, A., Rembisz, W. (2016). Produktywność czynnika ziemia a jego zasób. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego, tom 16 (XXXI), zeszyt 2*, 9–18 [in Polish].
5. Mishenin, Y. (2020). Organizational and economic mechanisms for environmentally safe agricultural land use. *Socio-Economic Challenges: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. P. 385–389. Sumy [in English].

6. Tsvei, Ya. (2014). *Rodiuchist gruntiv i produktyvnist sivozmin: monohrafiia [Soil fertility and crop rotation productivity: monograph]*. Kyiv: Kompynt [in Ukrainian].
7. Fedorov, M. M. et al. (2010). *Metodychni rekomendatsii shchodo ekonomichnoho stymuliuvannia vlasnykiv zemli ta zemlekorystuvachiv za ratsionalne vykorystannia i okhoronu zemel [Methodical recommendations for economic stimulation of land owners and land users for rational use and protection of land]*. Kyiv: NCC "IAE" [in Ukrainian].
8. Palenychak, O.V. (2013). *Ekonomichniy mekhanizm stymuliuvannia ratsionalnoho silskohospodarskoho zemlekorystuvannia [Economic mechanism of stimulating rational agricultural land use]*. *Balanced nature using – Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, 1, 69–72 [in Ukrainian].
9. Kucher, A.V., Kucher, L.Yu. (2020). Expert assessment of economic losses caused by soil degradation at agricultural enterprises. *Actual Problems of Economics*, 8, 165–169 [in English].
10. Lewandowska, A., Kurczewski, P., Kulczycka, J., Joachimiak, K., Matuszak-Flejszman, A., Baumann, H., Ciroth, A. (2013). LCA as an element in environmental management systems — comparison of conditions in selected organisations in Poland, Sweden and Germany]. *Int J Life Cycle Assess*, 18 (2), 472–480 [in Polish].
11. Kupinets, L., Zhavnerchuk, O. (2016). *Ekolohichna bezpeka ahrarnoho zemlekorystuvannia: teoriia i mekhanizmy zabezpechennia [Ecological security of agricultural land use: theory and mechanisms of provision]*. Instytut problem rynku ta ekonomiko-ekolohichnykh doslidzhen [in Ukrainian].
12. Palenychak, O., Tymchyshyn, O. (2015). *Formuvannia priorytetnykh napriamiv investytsiinoho zabezpechennia ekolohobezpechnoho zemlekorystuvannia. Metodychni rekomendatsii [Formation of priority areas of investment support for ecologically safe land use. Methodical recommendations]*. Obroshyne [in Ukrainian].
13. Berzina, S.V., Kapotia, D.Iu., Buzan, H.S. (2017). *Ekolohichna sertyfikatsiia ta markuvannia. Metodychnyi dovidnyk [Environmental certification and labeling. Methodical dovidnyk]*. Kyiv: Vyd-vo Instytut ekolohichnoho upravlinnia ta zbalansovanoho pryrodokorystuvannia [in Ukrainian].
14. Dergachova, V., Smerichevskyi, S., Kniazieva, T. and Smerichevska S. (2020). Tools for formation and development of the environmentally friendly food products market: regional aspect in Ukraine. *Environmental Economics*, vol. 11, issue 1, 96–109. URL: <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/environmental-economics/issue-345/tools-for-formation-and-development-of-the-environmentally-friendly-food-products-market-regional-aspect-in-ukraine> DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/ee.11\(1\).2020.09](http://dx.doi.org/10.21511/ee.11(1).2020.09) [in English].
15. Chlebicka, A. (2015). *Ekonomiczne mechanizmy wspierania i ochrony rolnictwa rodzinnego w Polsce i w innych państwach Unii Europejskiej*. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA. Warszawa [in Polish].
16. Kusz, B., Kilar, J. (2020). Consumers' preferences for places to purchase local dairy products. *Agrolife scientific journal*, vol. 9, 198–204 [in Polish].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Паленичак Олександра Василівна, кандидат економічних наук, Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН (вул. Грушевського, 5, Львівський р-н, Львівська обл., с. Оброшине, Україна, 81115; e-mail: lxan.ua@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6880-0029>)

НОВИНИ

НОВИНИ

НОВИНИ • НОВИНИ • НОВИНИ

Щонайменше 3 тисячі дельфінів загинули у Чорному морі внаслідок вторгнення РФ. Про це повідомив доктор біологічних наук, керівник науково-дослідного відділу природного парку “Тузлівські лимани” Іван Русев. Біолог розповів, що потужні вибухи руйнують тонку навігаційну систему тварин, які користуються ехолокацією. Також він наголосив, що повідомлення про загибель дельфінів надходять з Болгарії, Румунії та росії. Їхня кількість приголомшує своєю неймовірною чисельністю.